УДК 331.5
JEL: J01, J20, J40

Длугопольський Олександр Володимирович

д.е.н., проф., професор кафедри економіки та економічної теорії,
Західноукраїнський національний університет,
Тернопіль, Україна
ORCID: 0000-0002-2040-8762
e-mail: dlugopolsky77@gmail.com

Карпинська Юлія Володимирівна

слухачка магістерської програми «Аналітична економіка»,
Західноукраїнський національний університет,
Тернопіль, Україна
e-mail: julija.karpynska@gmail.com

РОЛЬ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ В СУЧАСНІЙ ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ ТА ПОКАЗНИКИ ЙОГО ОЦІНКИ

Анотація. На теперішньому етапі розвитку суспільства існування економіки неможливо уявити без акумуляції та розвитку людського капіталу, оскільки в процесі появи та формування висококваліфікованого прошарку працівників, здатних приймати інноваційні рішення, керувати, використовувати знання іноземних мов і з'являється необхідність глибинного вивчення цього явища. В процесі дослідження здійснено оцінку ефективності використання людського капіталу як вектора піднесення економіки України. Оскільки економіка не стоїть на місці і постійно висуваються нові вимоги до роботи працівників, необхідно на перманентній основі накопичувати та розвивати людський капітал за допомогою навчання (lifelong learning), що у свою чергу, призведе до виходу вітчизняної економіки на стрімке на ефективне економічне зростання. На основі аналізу робіт представників класичної політичної економії, неокласичної та інституціональної теорій визначено передумови формування людського капіталу як наукової концепції. Зроблено оцінку якості людського капіталу України, яка вимірюється рівнем життя, грамотності, освіченості і довголіття населення і продукування ВНД на душу населення. Наголошено на необхідності створення умов для безперерйного підвищення рівня розвитку людського капіталу. Здійснено оцінку рівня розвитку та ефективності використання людського капіталу на основі таких показників: індекс продуктивності праці, частка високотехнологічних і наукомістких галузей у ВВП, приріст числа високопродуктивних місць, інноваційна активність організацій, частка внутрішніх витрат на дослідження і розробки у ВВП, коефіцієнт винахідницької активності. Отримані результати оцінки дозволять виявити проблеми у формуванні та використанні людського капіталу та визначити основні напрямки та необхідні умови для підвищення вкладу людського капіталу в економіку.

Ключові слова: людський капітал; рівень розвитку людського капіталу; ефективність використання людського капіталу; продуктивність праці; інноваційна активність організацій.

DOI: <http://doi.org/10.32750/2020-0220>

ВСТУП

Постановка проблеми. Розвиток сучасного світу в епоху діджиталізації характеризується панівною роллю людського капіталу в ній, оскільки саме він відіграє критичне значення у зростанні ВВП як високорозвинутих країн світу, такі тих, що розвиваються. Саме людський капітал виступає найціннішим відтвореним фактором виробництва. Якість людського капіталу формується за рахунок інвестицій у сферу освіти, охорони здоров'я, науку, мистецтво, соціальні сервіси тощо.

Як економічна концепція теорія людського капіталу акцентує увагу на необхідності інвестування в людину та розвиток її здібностей для забезпечення основи стійкого економічного зростання. Виділення фактора «людський капітал» дає можливість ідентифікувати принципово важливе джерело економічного зростання, яким є знання і

компетенції, і, відповідно, позитивно визначити економічну роль нематеріальних сфер людської діяльності, які тривалий час розглядалися як невиробничі. Теорія людського капіталу полягає не лише в усвідомленні вирішальної ролі людини у економічній системі суспільства, але й необхідності інвестування у людину (сприяння розвитку її як компетентного та фахового працівника).

Донедавна досить було випускникам вузів оволодіти знаннями, вміннями і навичками та з певною періодичністю підвищувати кваліфікацію для того, щоб в повній мірі відповідати займаній посаді. Сучасна ж знансєва економіка характеризується підвищенням попиту роботодавців саме на компетенції працівників. Обсяг функціональних обов'язків співробітників перманентно зростає, внаслідок чого статичне володіння знаннями, вміннями і навичками є недостатнім. Тенденції розвитку сучасної економіки такі, що кожні 3-5 років з'являються нові професії на ринку праці, який має потребу в кадрах, що прагнули б до навчання протягом всього свого життя (lifelong learning). Сучасні професійні освітні установи переглядають свою роль у формуванні людського капіталу. Існує думка, що університети в недалекому майбутньому формуватимуть не професіонала, а трансфесіонала – людину, здатну жити над професійними кордонами, змінювати професію разом з собою, трансформуватися разом з професією, яка видозмінюється. Відповідно, освоєння нового повинно відбуватися постійно. Безперервна освіта дозволить нарощувати людський капітал, від чого виграє і особа, і економіка, і суспільство.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми розвитку людського капіталу досліджені в роботах західних вчених Г. Беккера, Х. Боуена, Дж. Кендрика, Дж. Мінцера, Л. Туроу, І. Фішера, Т. Шульца тощо. Значних результатів у дослідженні ролі та проблем формування людського капіталу досягли українські вчені, серед яких Л. Албанкін, О. Амосова, В. Антонюк, В. Близнюк, Д. Богиня, О. Бородіна, В. Врублевський, В. Геєць, О. Грішнова, М. Долішній, О. Кендюхов, С. Климко, А. Колот, О. Лібанова, Л. Лісогор, Ж. Поплавська, Л. Семів, А. Чухно та інші. Досягнення західних дослідників можна оцінити у формуванні базових та методологічних засад проблеми, а вітчизняних – розширенні світової практики на рівні застосування, формування та відтворення людського капіталу у межах національної економіки України.

Мета статті полягає у виявленні особливостей розвитку людського капіталу, який одночасно виступає як основною метою економічного процесу, так і засобом зростання економіки.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Питання розвитку людського капіталу ніколи не втрачало своєї актуальності і досі розглядається та вдосконалюється практично всіма економічними школами та напрямками. Воно стоїть поряд з такими категоріями, як економічне зростання, продуктивність праці, й за сучасних умов розглядається економістами як основа функціонування економічної системи світу, а також кінцева мета економічного розвитку. Варто зазначити, що людський капітал не завжди визначався науковцями як рушійний чинник усіх економічних і соціальних процесів, а розглядався як один з їхніх факторів впливу.

Ще у XVII ст. англійський статистик і економіст У. Петті першим зробив кількісне вимірювання людського капіталу, під яким він розумів живі діючі сили людини і пропонував їх вважати складовою частиною національного багатства країни. На його переконання цінність основної маси людей, як і землі, дорівнює двадцятикратному річному доходу, який ці фактори приносять [6, с.82, 171]. А. Сміт стверджував, що «праця була первісною ціною, загальною сумою, яка сплачена за усі речі. Ні золото чи

срібло, а тільки праця була сплачена за усі нагромаджені багатства світу» [10, с.38]. Д. Рікардо у роботі «Початок політичної економії й оподаткування» також розглядає загальний набір витрат на створення людського капіталу. Він підкреслював роль саме освіти у формуванні багатства нації: нестачею освіти у всіх прошарках населення він пояснює різний рівень розвитку країн [8, с.449].

У праці «Національна система політичної економії» Ф. Ліст відніс до капіталу, крім матеріального багатства, й природні та набуті здібності людей. Важливого значення він надавав результатам соціального розвитку населення, моральному духу нації. Як зазначав Ф. Ліст, нація повинна продукувати духовні знання, бо вони виробляють продуктивні сили, тоді як інші блага – лише обмінні вартості. Звідси багатство нації значною мірою залежить від рівня розвитку «розумового капіталу», бо «сучасний стан народів є результатом нагромадженої маси різноманітних відкриттів, винаходів, покращень, удосконалень і зусиль усіх поколінь, які жили до нас; все це складає розумовий капітал існуючого людства, і кожна окрема нація є продуктивною настільки, наскільки вона зуміла засвоїти цей спадок від попередніх поколінь і поповнити його власними надбанням...» [1, с.190-191].

Відомий український вчений М.І. Туган-Барановський відзначив своєрідність робочої сили як товару, який відрізняється від усіх інших: «Решта товарів представляють зовнішні продукти або засоби господарської діяльності людини. Робоча сила людини це сама людина, тобто не об'єкт, а суб'єкт господарства» [13, с.400].

Мікроекономічний фундамент теорії людського капіталу був закладений лауреатом Нобелівської премії (1992 р.) Г. Беккером, який теоретично довів, що людський капітал є економічною категорією, а також виділив спеціальні та загальні інвестиції в людину, здійснив статистичний розрахунок економічної ефективності в освіту, виділив інвестиційні складові у поведінці агентів на ринку праці, увів в науковий обіг поняття «спеціальний людський капітал», який впливає на заповнення вакансій робочих місць і внутрішнього пересування за службою, обґрунтував необхідність визнання людського часу як ключового економічного ресурсу, пояснив структуру розподілу особистих доходів вікової динаміки заробітків, нерівності в оплаті чоловічої і жіночої праці тощо [9].

Відтак, у структурі людського капіталу виокремлюють [14, с.56]:

- капітал здоров'я і здорового способу життя,
- капітал освіти (знання загальні і спеціальні),
- капітал підготовки на виробництві (кваліфікація, навик, професійність, виробничий досвід),
- науковий капітал (винаходи, інновації, ідеї, теорії, дослідження),
- капітал культури (виховання, мораль, самовиховання, саморозвитку),
- володіння економічно значимою інформацією (інформованість про ціни, збитки і прибутки),
- капітал міграції (мобільність працівників),
- мотивація і стимули економічної діяльності.

Людський капітал – це сформований або розвинений у результаті інвестицій і накопичений людиною певний запас здоров'я, знань, навичок, здібностей, мотивацій, які цілеспрямовано використовуються в тій чи іншій сфері суспільного виробництва, та сприяє підвищенню продуктивності праці, впливає на зростання доходів його власника.

Вагомий розвиток людини в процесі компаративного аналізу країн світу розкриває показник Індекс людського розвитку. Даний індекс передбачає, що люди, які проживають у країнах високого рівня розвитку, житимуть на 19 років довше та

навчатимуться на 7 років більше, ніж ті, що живуть у країнах з низьким рівнем розвитку [5]. Індекс людського розвитку – це підсумковий показник для оцінювання довгострокового процесу людського розвитку у 3-х основних площинах: довготривале та здорове життя; доступ до знань; гідний рівень життя.

Довге і здорове життя вимірюється середньою тривалістю життя, рівень знань вимірюється середньою кількістю років, витрачених на освіту дорослого населення, рівень життя вимірюється валовим національним доходом (ВНД) на душу населення в доларах за паритетом купівельної спроможності [5].

Позитивним фактором є те, що Україна залишається серед країн з рівнем людського розвитку вищим за середній світовий рівень. Так, індекс людського розвитку в Україні становив 0,751 у 2019 р., проте пандемія внесла певні корективи і знизила рівень ІЛР до рівня 0,63 у 2020 р. За цим індикатором у минулому країна знаходилась на 81-му (2015 р.), 84-му (2016 р.), 89-му (2018 р.), 88-му місці (2019 р.) серед 189 країн і територій світу (табл. 1). Варто зазначити, що для того, щоб покращити ситуацію з цим показником Україна розробляє і реалізовує державні програми освіти та навчання молоді під патронатом Міністерства освіти і науки України, Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти України тощо.

Таблиця 1

Тенденції ІЛР України, розраховані на базі послідовної серії часових даних і нових цільових показників

Роки	Очікувана тривалість життя при народженні	Очікувана кількість років навчання	Середня кількість років навчання	ВНД на душу населення (ПКС 2011 року в доларах США)	Значення ІЛР
2010	70,44	14,8	11,3	7,715	0,732
2015	71,38	17,9	11,3	7,373	0,742
2016	71,68	15,1	11,3	7,601	0,746
2017	71,98	15,1	11,3	7,67	0,747
2018	71,76	15,1	11,3	7,994	0,75
2019	72,01	15,1	11,3	8,401	0,751

Джерело: складено на основі [4; 15]

Ефективність використання людського капіталу можна оцінити по його внеску в економічний розвиток країни. Критеріями оцінки є: індекс продуктивності праці, частка високотехнологічних і наукомістких галузей у ВВП, приріст числа високопродуктивних місць, інноваційна активність організацій, частка внутрішніх витрат на дослідження і розробки у ВВП, коефіцієнт винахідницької активності.

Так, продуктивність праці в Україні залишається невисокою. Динаміка показника 2010-2019 рр. наведена на рис. 1.

Рис. 1. Індекс продуктивності праці по Україні за період 2010-2019 рр., % до попереднього року

Джерело: складено на основі [4; 7]

До 2011 р. відзначалося зростання індексу продуктивності праці, а в період кризи (до 2015 р.) він різко знизився внаслідок падіння доходів переважної більшості організацій. До 2018 р. відбулося відновлення і зростання цього показника, що слід охарактеризувати як позитивне явище, оскільки праця стала більш ефективною. Однак прогноз на майбутні роки є не таким втішним, оскільки в 2022 р. прогнозується зниження продуктивності праці через ситуацію з пандемією, яка є глобальною проблемою ХХІ ст.

Міждержавні порівняння продуктивності праці показують, що Україна відстає за цим показником від провідних промислово розвинених країн. Відставання від США становить 3,6 рази, від Японії – 2,7 рази, від Німеччини – 2,6 рази. Разом з тим, відбувається випередження по ефективності праці України порівняно з країнами, що розвиваються. Так, зростання продуктивності праці в Україні є вищим у 1,3 рази, ніж в Бразилії, 1,9 рази за показник Китаю, 2,5 рази – за показник Індії [15].

Поряд з невисокою продуктивністю праці України, відзначається тенденція зростання кількості придбаних організаціями нових технологій (технічних досягнень), програмних засобів (рис. 2), що необхідно для забезпечення зростання продуктивності праці в перспективі. Дослідження показника «Частка високотехнологічних і наукомістких галузей економіки у ВВП» відображає поступальний ріст індикатора (рис. 3), хоча невизначена політична ситуація призвела до зменшення частки цих галузей і подальше коливання цього показника.

Рис. 2. Кількість придбаних організаціями нових технологій (технічних досягнень), програмних засобів, одиниць

Джерело: складено на основі [2]

У міжнародній статистиці під високотехнологічною продукцією розуміється продукція аерокосмічної, радіоелектронної, хіміко-фармацевтичної промисловості, виробництво електронних обчислювальних машин (ЕОМ), офісного обладнання та програмного забезпечення до нього, медична, оптико електронна техніка, а також промисловість засобів зв'язку. Розвиток високотехнологічних галузей економіки – провідна конкурентна перевага держав світу. Відповідно до Стратегії інноваційного розвитку України на період до 2020 року, ключовими індикаторами досягнення інноваційного шляху розвитку є [3]:

- збільшення частки України на світових ринках високотехнологічних товарів і послуг (Згідно зі Стратегією, до високотехнологічних галузями є: атомна енергетика, авіатехніка, космічна техніка і ін.) до 5-10% в 5-7 секторах економіки до 2020 р.;

- зростання частки експорту українських високотехнологічних товарів в загальному світовому обсязі експорту високотехнологічних товарів до 2% в 2020 р.;

— передбачається, що стійкий приріст експорту високотехнологічної продукції повинен становити до 10% в рік.

Рис. 3. Частка високотехнологічних і наукомістких галузей економіки у ВВП, %¹
Джерело: складено на основі [2]

Досягнення поставлених завдань відображають статистичні дані, згідно з якими в сегменті високотехнологічної продукції відзначається зростання по п'яти видах продукції. Збільшується обсяг експортних поставок результатів інтелектуальної власності. Найбільша кількість угод досягнуто в секторах інжинірингових послуг (до 34,4%) і наукових досліджень (29,4%) [3].

Важливим показником оцінки використання людського капіталу вважаємо приріст числа високопродуктивних місць в економіці (рис. 4). Аналіз наведених статистичних даних дозволяє зробити висновок, що динаміка приросту числа високопродуктивних робочих місць є негативною. Найменше зниження показника припало на 2019 р., коли темп зниження досяг рівня 1,2%, тоді як у 2018 р. темп зниження числа високопродуктивних місць становив 1,22%.

Рис. 4. Динаміка приросту числа високопродуктивних робочих місць в економіці України, %

Джерело: складено на основі [4]

Вивчення показника в розрізі галузей економіки показало, що найбільш значне зниження індикатора відбулося в таких галузях як обробні виробництва, будівництво,

¹ 2017 р. – останній рік, за якими Держстат України проводив обстеження інноваційної діяльності промислових підприємств.

охорона здоров'я, освіта, зв'язок, що є досить тривожним фактом. При загальній негативній динаміці невеличке збільшення показника в 2016 р. відбулося в сферах наукових досліджень, надання послуг з організації відпочинку та розваг, культури та спорту.

Показником оцінки ефективності використання людського капіталу слід вважати інноваційну активність підприємств (рис. 5). Число інноваційно-активних організацій України за період 2011-2019 рр. має нестабільну динаміку, що дозволяє зробити висновок про неефективне використання людського капіталу, уповільнення процесу переходу до інноваційної економіки. Це багато в чому зумовлено об'єктивними причинами, зокрема, кризовими явищами у вітчизняній економіці та політичною ситуацією на Сході країни.

Рис. 5. Динаміка інноваційної активності організацій в Україні, %

Джерело: складено на основі [4]

Розглянемо динаміку частки внутрішніх витрат на дослідження і розробки у ВВП (рис. 6). Частка внутрішніх витрат на дослідження і розробки у 2019 р. порівняно з 2010 р. дещо знизилася, також простежується зменшення витрат не тільки на прикладні, а й на фундаментальні дослідження. Дослідження показав, що в розрізі видів економічної діяльності дозволило виявити пріоритетні напрямки фінансування досліджень і розробок. Так, провідними секторами, які отримують значне фінансування з даної статті, є: обробні виробництва (зростання склало в 2019 р. по відношенню до попередніх років 439,4%), охорона здоров'я та надання соціальних послуг (174,9%), освіта (162,6%) [11].

Рис. 6. Частка внутрішніх витрат на дослідження і розробки у ВВП, %

Джерело: складено на основі [5; 11]

Рівень розвитку людського капіталу за його вкладу в економіку країни відображає також показник «Коефіцієнт винахідницької активності» (рис. 7). В Україні відзначається нестійка динаміка цього показника. Істотне зниження числа поданих заявок на винаходи в розрахунку а 100 тис. осіб населення відбулося до 2015 р., що зумовлено кризовими явищами в економіці, змінами в законодавстві, що ускладнює отримання патентів.

Рис. 7. Коефіцієнт винахідницької активності (число вітчизняних заявок на винаходи, поданих в Україні, в розрахунку на 100 тис. осіб населення), одиниць
Джерело: складено на основі [12]

Так, у 2019 р. цей коефіцієнт в Україні виявився дуже низьким – лише 5 заявок на винаходи на 100 тис. жителів, тоді як, наприклад, у 1990-х р. він складав 66,5, що в 13 разів більше. Не вдалося досягти такого рівня з об'єктивних причин, оскільки в країні відбулося різке падіння винахідницької активності. Позитивна тенденція зростання динаміки подання патентних заявок (+42%), що намітилася у 2019-2015 рр., вже у наступний період (2015-2019 рр.) знову виявилася негативною (–19,4 %) [11].

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Проведене дослідження дозволяє зробити наступні висновки. По-перше, теперішня інноваційна модель економіки приймає зовсім нову форму, змінюючи свою структуру з перенесенням акцентів з матеріальної власності на інтелектуальну. Систему науково-дослідних розробок формує науково-технічний потенціал. Чільне місце в даній моделі посідає людський капітал, який не тільки багатий своїми можливостями та ідеями, але й інноваційними процесами, які, у свою чергу, покращують технологічні можливості використовувати ключову особливість людини до генерування нових знань. Праця заміщується знаннями, що призводить до переходу від технічних навичок до інтелектуальних. Пріоритетним стає інформаційний сектор, де знання та інформація є провідною силою та вирішальним фактором виробництва.

По-друге, людський капітал в Україні відрізняється полярністю і асиметричністю розвитку та не здатний в повній мірі забезпечити стійкий темп економічного зростання. Разом з тим, становлення і розвиток творчої особистості, вміння впроваджувати і приймати інновації у своїй роботі, є одним з ключових ресурсів успішного та швидкого розвитку економіки. Підприємницькі здібності як керівника, так і окремо взятого співробітника справляють визначальний вплив не тільки на результативність діяльності окремого підприємства, але і на суспільство загалом, на прискорення темпів науково-технічного прогресу і розвиток інноваційної економіки.

По-третє, без створення умов для розвитку людського капіталу будь-яка сучасна економічна система не зможе бути конкурентоспроможною на світовій арені. Аналіз рівня розвитку людського капіталу за його внеском в економічний розвиток України демонструє недостатньо ефективне використання наявного потенціалу. З огляду на факт, що Україна, як і раніше, залишається в числі світових лідерів за рівнем освіти, реалізація потенціалу і ефективність використання людського капіталу є невисокою. У зв'язку з цим видається, що державі необхідно і надалі віддавати пріоритет створенню умов для подальшого нарощування людського капіталу та ефективного його використання. Необхідною є реалізація комплексу заходів щодо всебічної підтримки розвитку інноваційної інфраструктури, соціальної сфери, підприємницької ініціативи, надання преференцій організаціям, які реалізують інноваційні проекти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Лист. Ф. Национальная система политической экономии. – Киев: СПб.: А.Э. Мартенс, 1891.
2. Наукова та інноваційна діяльність України. Статистичний збірник. –К.: ДП «Інформаційно-видавничий центр Держкомстату України», 2019. –107 с.
3. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2019-%D1%80_ (дата звернення 12.02.2020).
4. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>. (дата звернення 12.02.2020).
5. Офіційний сайт ПРООН. URL: <http://www.undp.org>. (дата звернення 12.02.2020).
6. Петти У. Политическая арифметика (1676 г.). Экономические и статистические работы. –М.: Государственное соц.-эконом. издательство, 1940. –324 с.
7. Продуктивності праці та продуктивність капіталу. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України: веб-сайт. URL: http://www.me.gov.ua/Documents/Downloads/productive_2018.pdf. (дата звернення: 12.02.2020).
8. Рикардо Д. Начала политической экономии // Антология экономической классики в 2-х т. Т.1. – М.: МП «Эконов», 1993. –475 с.
9. Саричев В.І. Імперативи людського розвитку в теорії формування людського капіталу. Ефективна економіка. –2011. –№ 11. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1304>. (дата звернення: 12.02.2020).
10. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов. –М.: Издво социально-экономической литературы, 1962. –684 с.
11. Статистичний щорічник України за 2010 та 2018 р. Державна служба статистики України. URL: https://www.urstat.gov.ua_ (дата звернення: 12.02.2020).
12. Статистичний щорічник України за 2014 та 2018 р. Державна служба статистики України. URL: https://www.urstat.gov.ua_ (дата звернення: 12.02.2020).
13. Туган-Барановский М.И. Основы политической экономии. –М.: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 1998. –664 с.
14. Яцунь О.М. Креативний людський капітал в просторі суспільства знань: економічний аспект // Соціально- трудові відносини: теорія та практика. –2014. –№ 2(8). –С.55–61.
15. World Bank Group. URL: <https://data.worldbank.org>. (дата звернення: 12.02.2020).

Длугопольский Александр Владимирович

д.э.н., проф., профессор кафедры экономики и экономической теории,
Западноукраинский национальный университет,
Тернополь, Украина
ORCID: 0000-0002-2040-8762
e-mail: dlugopolsky77@gmail.com

Карпинская Юлия Владимировна

слушательница магистерской программы «Аналитическая экономика»,
Западноукраинский национальный университет,
Тернополь, Украина
e-mail: julija.karpynska@gmail.com

РОЛЬ ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО КАПИТАЛА В СОВРЕМЕННОЙ ЭКОНОМИКЕ И ПОКАЗАТЕЛИ ЕГО ОЦЕНКИ

Аннотация. В настоящий период развития общества существование экономики невозможно представить без аккумуляции и развития человеческого капитала, потому что в процессе появления и формирования высококвалифицированной прослойки работников, способных принимать инновационные решения, управлять, использовать знания иностранных языков и появляется необходимость изучения этого явления. В процессе данного исследования осуществлена оценка эффективности использования человеческого капитала как вектора развития экономики страны. Поскольку экономика не стоит на месте и выдвигаются все новые требования к труду работников, необходимо на постоянной основе накапливать и развивать человеческий капитал посредством перманентного обучения, что, в свою очередь, приведет к выходу отечественной экономики на траекторию стремительного и эффективного экономического роста. На основе анализа работ представителей классической политической экономии, неоклассической и институциональной теорий определены предпосылки формирования человеческого капитала как научной концепции. Произведена оценка качества человеческого капитала, которая измеряется уровнем жизни, грамотности, образованности и долголетия населения, а также производства ВНД на душу населения. Подчеркивается необходимость создания условий для бесперебойного повышения уровня развития человеческого капитала. Осуществлена оценка уровня развития и эффективности использования человеческого капитала на основе таких показателей: индекс производительности труда, доля высокотехнологичных и наукоемких отраслей в ВВП, прирост числа высокопроизводительных мест, инновационная активность организаций, доля внутренних затрат на исследования и разработки в ВВП, коэффициент изобретательской активности. Полученные результаты оценки позволят выявить ключевые проблемы в формировании и использовании человеческого капитала, а также определить основные направления и необходимые условия для повышения вклада человеческого капитала в экономику.

Ключевые слова: человеческий капитал; уровень развития человеческого капитала; эффективность использования человеческого капитала; производительность труда; инновационная активность организаций.

Oleksandr Dluhopolskyi

Dr. Ec. Sc., Professor,
Economics Department,
West Ukrainian National University,
Ternopil, Ukraine
ORCID: 0000-0002-2040-8762
e-mail: dlugopolsky77@gmail.com

Yuliia Karpynska

Master Student of "Analytical Economy" Program,
West Ukrainian National University,
Ternopil, Ukraine
e-mail: julija.karpynska@gmail.com

THE ROLE OF HUMAN CAPITAL IN THE MODERN ECONOMY AND INDICATORS OF ITS EVALUATION

Abstract. In current economy, it is impossible to imagine without the accumulation and development of human capital, because in the process of emergence and formation of a highly skilled layer of workers capable of innovative decisions, management, use of foreign languages, etc. and the need to study this phenomenon. In the course of this study, the effectiveness of the use of human capital as a vector of economic growth of the country will be assessed. As the economy does not stand still and new rules are put forward for the work of workers, it is necessary to constantly accumulate and develop human capital through continuous training, which in turn will lead to the domestic economy to reach rapid economic growth. Based on the analysis of the works of representatives of classical political economy, neoclassical and institutional theories, the preconditions for the formation of human capital as a scientific concept are determined. An assessment of the quality of human capital, which is measured by the standard of living, literacy, education and longevity of the population and the production of GNI per capita. The need to create conditions for a continuous increase in the level of human capital development was emphasized. The level of development and efficiency of human capital use is assessed on the basis of indicators: the index of labor productivity, the share of high-technology and knowledge-intensive industries in GDP, the increase in the number of high-productivity jobs, the innovative activity of organizations, the share of domestic expenditure on research and development in GDP, the coefficient of inventive activity. The obtained evaluation results will reveal problems in the formation and use of human capital and identify the main directions and necessary conditions for increasing the contribution of human capital to the economy.

Keywords: human capital; level of human capital development; efficiency of human capital; labor productivity; innovative activity of organizations.

REFERENCES

1. List, F. (1891). Nacionalnaja sistema politicheskoy jekonomii [National system of political economy]. Kyiv: SPb.: A.Je. Martens [In Russian].
2. Naukova ta innovatsiina diialnist v Ukraini: stat. zb.. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. URL: <https://www.urstat.gov.ua>. [in Ukrainian].
3. Official website of the Verkhovna Rada of Ukraine. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2019-%D1%_ [in Ukrainian].
4. Official website of the State Statistics Service of Ukraine. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>. [in Ukrainian].
5. UNDP official website. URL: <http://www.undp.org>. [in English].
6. Petti, U. (1940). Jekonomicheskie i statisticheskie raboty [Economic and statistical works]. Moscow: Socjekizdat. [In Russian].
7. Produktivnosti pratsi ta produktyvnist kapitalu [Productivity and capital productivity]. Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine: web-site. URL: <http://www.me.gov.ua/Documents/Dow>. [in Ukrainian].
8. Rikkardo, D. (1995). Sochinenija [Compositions]. Moscow: Socjekgiz. [In Russian].
9. Sarychev, V.I. (2011). Imperativi ludskogo rozvytku v teorii formuvanna ludskogo kapitaly [Human development's imperatives in the theory of forming human capital]. Effective Economy, № 11. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1304>. [in Ukrainian].
10. Smit, A. (1962). Issledovanie o prirode i prichinah bogatstva narodov [The study of the nature and causes of wealth of peoples]. Moscow: Socjekgiz [In Russian].

11. Statystychnyi shchorichnyk Ukrainy za 2014 ta 2018 r. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. URL: <https://www.urstat.gov.ua>. [in Ukrainian].
12. Statystychnyi shchorichnyk Ukrainy za 2014 ta 2018 r. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. URL: <https://www.urstat.gov.ua>. [in Ukrainian].
13. Tugan-Baranovskij, M.I. (1998). Osnovy politicheskoy jekonomii [The fundamentals of political economy]. M.: Rossijskaja politicheskaja jenciklopedija (ROSSPJeN), 664 p. [in Ukrainian].
14. Yatsun, O.M. (2014). Creative human capital in the space of knowledge society: economic aspect. Social and labor relations: theory and practice, №2(8), 55-61. [in Ukrainian].
15. World Bank Group. URL: <https://data.worldbank.org>. [in English].

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.